

УДК 347.44

І.В. ПОТАПЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ СТОРИН НОРМАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Ключові слова: правосуб'єктність, нормативний договір

Актуальність даної теми обумовлюється не тільки академічним фундаментальним значенням для розвитку національної правової системи в цілому та теорії права, зокрема, але й практичним значенням для юридичної практики, оскільки питання, які стосуються правосуб'єктності є відправними у процесі вивчення та пізнання всіх інших правових інститутів та явищ. З огляду на це, вкрай необхідним є вироблення наукових підходів з метою забезпечення ефективного та якісного нормотворчого та регулятивного процесу в державній сфері.

Питання суб'єктів права передуює майже всім науковим розробкам, які стосуються правового регулювання тих чи інших відносин не залежно від галузі їх існування. Його вірне вирішення впливає на предмет правового регулювання, чітке встановлення адресатів правових норм, обсягу її прав та обов'язків, меж дії норм.

У свій час С.С. Алексєєв справедливо вказував, що особливості правосуб'єктності в галузях права ще не достатньо досліджена. Багато авторів, розглядаючи правосуб'єктність в адміністративному, трудовому, процесуальному праві, використовують цивілістичну модель, тобто як загальну підставу мати право та нести обов'язки. В інших галузях права правосуб'єктність є загальною, рівною для всіх виходячи лише із вихідних елементів [1, с.143].

Проблемам правосуб'єктності в різних галузях права присвячено доволі велика кількість праць вітчизняних та зарубіжних науков-

ців. Серед них праці С.Н. Братуся, Я.Р. Веберса, Л.Н. Древалю, Т.В. Кошаніної, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, Н.І. Матузова, А.В. Міцкевича, А.А. Пушкіна, М.О. Перепелиці, Г.А. Тосуняна, В.Є. Чіркін та інші. Так само, доволі широке коло науковців, які присвятили свої праці правосуб'єктності (компетенції) суб'єктів адміністративних відносин. Це такі вчені як: В.Б. Авер'янов, Г.В. Атаманчук, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, Д.І. Голосніченко, Б.М. Лазарєв, Є.В. Кулакова, А.Є. Пілецкий, Н.І. Соломка, Ю.М. Старілов, М.В. Старинський, Ю.А. Тихомиров та інші. Не зважаючи на доволі високий рівень розробки даної проблеми залишається відкритим питання особливостей правосуб'єктності сторін нормативного договору. Тому стаття своєю метою має підвищення ефективності та якості нормотворчого та регулятивного процесу в сфері публічного в тому числі державного регулювання. Для досягнення поставленої мети вирішуватиметься відповідне завдання, яке полягає у розгляді правової доктрини, яка в своїх положеннях відображає результати досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців юристів щодо питань особливостей суб'єктів, що здійснюють правотворчу (нормотворчу) діяльність.

У руслі того, що мова йтиме про нетрадиційне джерело права – нормативний договір, необхідно говорити скоріше не про сторони як такі даного договору, а про суб'єктів-правотворців (нормотворців) та підстави їх здатності до створення, встановлення, санкціонування норм регулюючих відносини, відображених у різних правових формах, у тому числі нормативному договорі. Оскільки йдеться мова про нормативний договір і сприймається як одна із форм права, то відповідно й правосуб'єктність у суб'єктів є правостворюючою.

З філософської точки зору, суть діяльності пов'язана із творчістю, із створенням у свободі. Всяка діяльність, а тим паче, створення права, правових норм має здійснюватися вільно. Здійснення свободи особою має відбуватися відповідно до цілей та ідей вибраної в якості мети діяльності [2, с.262]. Щодо даних видів діяльності мету та обсяг свободи, а що-

до окремих суб'єктів межі правостворюючої можливості встановлює держава (суспільство).

Особливо це проявляється при відпрацюванні положень нормативного договору, де необхідно проявити волю в рамках наданої компетенції та вкластися в рамки тих цілей, що стоять за необхідністю прийняття нормативного договору. Така необхідність, як правило, пов'язана із неврегульованістю чи потребою уточнення, визначення чіткості тих чи інших моментів поведінки учасників відносин, правовідносин.

Виявлення суб'єктів, які можуть здійснювати правостворюючу діяльність, встановлюють через наявність відповідної правосуб'єктності (або її особливості) у даних суб'єктів. Критерій особливостей правосуб'єктності вважають основним при розгляді питання характеру та юридичної природи правового договору, так само і будь-якого нормативно-правового акту не залежно від галузі регулювання та сфери застосування [3, с.16]. В якості вихідних позицій пропонується розглядати два аспекти: 1) правостворюючу мету та волю сторін; 2) правостворюючу здатність сторін договору.

Відносно першої позиції необхідно пояснити, що не будь-яка воля сторін, якою б вона не була за рівнем погодженості, так само як і не кожна публічно необхідна мета обумовлена контрагентами, самі по собі не можуть створити договір із нормативно-правового змісту та сили. Як зазначав ще Г.Ф. Шершеневич, воля має бути погоджена, взаємно пізнана та вірно, адекватно сприйнята сторонами, а зміст цієї волі повинен мати юридичну мету. Тобто, мета має бути юридичною в тому аспекті, що вона містить у собі зміст волі контрагентів, направленої на встановлення, зміну чи припинення юридичних відносин [4, с.305].

Аналізуючи сукупність мети та волі, науковці справедливо доходять висновку, що яка б не була воля за юридичним змістом та рівнем, погодженості самі по собі не можуть породити договір із нормативно-правовим змістом та силою [5, с.295]. Для створення регулюючого нормативного акту, так само як і для нормативного договору необхідна не

тільки правостворююча воля та мета, але ще й здатність суб'єкта до правотворчості, тобто бути носієм такого авторитету, який би надавав сили його волевиявленню. Особливість такої здатності полягає в тому, що вона не може виникати автоматично, як, наприклад, правоздатність чи дієздатність фізичних осіб. Така особливість викликана тим, що створення нормативно-правових договорів стосується не тільки самих цих суб'єктів цього правотворчого процесу, але й інших осіб-членів суспільства та держави. За словами російського науковця М.М. Марченка, для виникнення такої здатності суб'єктам правотворчого процесу необхідні особливі цілком конкретні соціальні, економічні, а також і політичні умови [3, с.17].

Здатність до правоутворення в своїй структурі має також два елементи: правотворчість (нормотворчість) та правовстановлення.

В сучасній юридичній науці *правотворчість (нормотворчість)* традиційно пояснюється через відповідну (особливу) державну діяльність, суть якої полягає у монополізації відображення державної волі в законі [6, с.363]. Правотворчість відображає творчий характер формування актів (джерел) права. В ньому немає бути автоматизму чи механічності, оскільки творчий характер діяльності полягає у віднайдені серед чисельної множинності варіативності поведінки саме той варіант, який найбільш відповідає інтересам суспільства чи/ та держави.

Виділяються юридичні вимоги (підстави, основи), в яких виражається підстава нормативності джерел, а в нашому випадку – нормативного договору. Серед таких є прийняття актів тільки уповноваженим суб'єктом, виділення видів правотворчості за критерієм суб'єкта. Це якраз і дає відповідь на питання про відповідність, уповноваженість суб'єкта як підставу до здатності створювати норми права та відображати їх у відповідних формах права. Так, виділяють види правотворчості: законотворчість, підзаконна правотворчість, нормотворчість місцевого самоврядування, пряма, безпосередня правотворчість, договір-

на та локальна [6, с.212]. В даному випадку критерій вирішення правотворчості за суб'єктивним складом дотриманий не до кінця, змішуючись із способами встановлення чи втілення норм (прямий, безпосередній, договірний, локальний). Для аналізу візьмемо перші три види.

Законотворчість, це діяльність, що здійснюється органами законодавчої влади. Цей вид правотворчості є основним, найголовнішим і відрізняється серед інших тим, що органи наділяються здатністю до створення нових нормативних правових актів, зміни, доповнення чи їх припинення, які втілюються в закони. Таку здатність до законотворчості має чітко визначене коло осіб, які, як правило, відносять до законодавчої гілки влади.

Підзаконною правотворчістю є діяльність, яка здійснюється Президентом, органами державної виконавчої влади. Особливість підзаконної правотворчості обумовлюється тим що вона заснована на нормах законів. Так само і здатність до такого виду правотворчості закріплена в законодавчому порядку в компетенції конкретних органів виконавчої влади, або передається йому, знову ж таки, в обумовленому законом порядку. Делеговане повноваження із підзаконної правотворчості, це передання свої повноважень одним органом своїх повноважень іншому.

В нормах закону встановлюються конкретні суб'єкти носії підзаконної правотворчості. До таких науковцями відносяться: органи державної влади та управління; посадові особи державних органів влади та управління; керівні органи та посадові особи органів публічної влади [7, с.367].

Нормотворчість місцевого самоврядування, це діяльність органів місцевого самоврядування їх виконавчих органів та службових осіб органів місцевого самоврядування, яка здійснюється на підставі норм закону, які встановлює обсяг здатності до створення підзаконних норм регуляції поведінки. Правотворчість органів місцевого самоврядування за своєю природою є публічно-владною діяльністю і тому, як і два попередніх види, має здійснюватись чітко визначеними суб'єктами, здатність до правотворчості яких закріплена в нормах закону.

снюватись чітко визначеними суб'єктами, здатність до правотворчості яких закріплена в нормах закону.

Повертаючись до обговорення питання виникнення нормативно-правового договору, з урахуванням вищевикладеного, необхідно зазначити, що для надання договору нормативності, а тим паче для віднесення його до джерел права, необхідною є наявність у сторін такого договору, перш за все, здатності до певної творчості, яка має пронизувати всю діяльність відповідних суб'єктів – це здатність до правотворчості (нормотворчості).

На сучасному етапі розвитку держави та суспільства результатом правотворчості всіх зазначених суб'єктів, здатних до правотворчості, втілюється не тільки в односторонніх імперативних актах волевиявлення (укази, постанови, накази, директиви тощо), але й дво- і багатосторонні форми договірної регулювання (договори, угоди, меморандуми, домовленості тощо). Такі форми втілення правових норм, як договір, вимагають ніяк не меншого, а навіть більшого вияву правотворчості (нормотворчості). І, відповідно, цей вид діяльності мають здійснювати тільки ті суб'єкти, які початково наділені (легітимовані) державою для здійснення такої діяльності.

Останнє свідчить про те, що правотворчість, в якій би формі вона не здійснювалась, є діяльністю держави, діяльністю із керівництвом суспільством. Держава, наділяючи окремих суб'єктів здатністю до правотворчості, створює основну масу правових норм, у тому числі, втілених у формі нормативно-правових договорів.

Виходячи з вище викладеного, можна дійти наступних висновків. У нормативному договорі сторони мають володіти правотворюючою правосуб'єктністю. Носії правотворюючої правосуб'єктності мають бути легітимними представниками офіційної державної (публічної) влади. Дані висновки є проміжними у дослідженні нормативного адміністративного договору як джерела адміністративного права, а дане питання вимагає подальшого наукової розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. Т. 2 : учебник / Алексеев С. С. – М. : Юридическая литература, 1981. – 354 с.
2. Левицкий С. А. Трагедия свободы / Левицкий С. А. – Минск : Изд-во Белорусского Экзархата, 2011. – 480 с.
3. Источники российского права: вопросы теории и истории : учебное пособие / отв. ред. М. Н. Марченко. – М. : Норма, 2005. – 336 с.
4. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права / Шершеневич Г. Ф. – М. : СПАРК, 1995. – 356 с.
5. Марченко М. Н. Источники права: учебн. пособие / Марченко М. Н. – М. : Велби, Проспект, 2005. – 760 с.
6. Рассолов М. М. Проблемы теории государства и права : учебн. пособие / Рассолов М. М. – М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2007. – 437 с.
7. Радько Т. Н. Теория государства и права : учебник / Радько Т. Н. – 2-е изд. – М. : Проспект, 2009. – 752 с.

Потапенко І. В. Щодо питання про правосуб'єктність сторін нормативного договору / І. В. Потапенко // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 422–425 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_74.pdf

Вивчено питання змісту та складових правосуб'єктності осіб, які приймають участь в укладенні нормативно-правового договору. В ході дослідження пропонується авторська модель правосуб'єктності сторін нормативного договору.

Потапенко І.В. К вопросу о правосубъектности сторон нормативного договора

Рассматриваются вопросы содержания и составляющих правосубъектности лиц, принимающих участие в заключении нормативно-правового договора. В ходе исследования предложена авторская модель правосубъектности сторон нормативного договора.

Potapenko I.V. Regarding the Issue of Legal Capacity of Law Treaty Parties

This article is dedicated to studying the issue of content and components of legal capacity of the persons taking part in concluding regulatory treaty. During the research author model of legal capacity of law treaty parties is proposed.